

## EDİRNE İLİ AĞIZLARINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

*Yard. Doç. Dr. Emin KALAY*

29 Temmuz 1991 tarihinde Türk Dil Kurumu Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu Başkanlığı tarafından, Anadolu ve Rumeli ağızlarından derlemeler yapmak üzere görevlendirildiğimizde, Edirne ile ve çevresini taramak üzere işe koyulduğumuz zaman, *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan veya bulunup da anlamı farklı olan bu kadar çok kelime tespit edeceğimizi tahmin edemedik.

İki yüze yakın köye girip çıktıktan sonra, Türkçemizin hem kelime hazinesinin ve hem de ifade kabiliyetinin zenginliğini gördükten sonra, son yıllarda ülkemizdeki Batı kökenli kelimelere duyulan hayranlığı çok saçma bulduk. Çünkü, Türk insanı çevresindeki eşya ve hâdiseleri çok iyi tahlil ederek onlara karşılık olacak kelimeleri yaratmasını çok iyi becerebilmektedir.

Türk insanı, günlük hayatında kullanacağı aleti yaparken, o aletin fonksiyonu ile başka bir nesneye benzeyişini dikkate alarak onu isimlendirmiştir. Yetkili kurumlarımız ismiyle birlikte ithal edilen eşyalara karşılık olabilecek Türkçe kelime arayışlarını yeni yeni denerken, insanımız bunu asırlardan beri kendi mantık sistemi içinde yapıyordu. Türk Dil Kurumunun bu çabasını görmezlikten gelenleri halkımızın arasına sokarak bahçe kenarlarındaki çitlere "koruntu" adını veren Emin Dalyan amcanın ve esmeye başladıktan çok kısa bir zaman sonra, bir evleklik yerdeki işin bile bitimine fırsat tanımadan yağmur getiren "evlek tüketmez" rüzgârını isimlendiren Mustafa Aktaş amcanın önüne diz çöküp, dil dersleri aldırarak gerekiyor kanısındayız.

Rahmetli hocam Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk insanının mantığı ile dili arasında bir orantı bulunduğunu her fırsatta söyleyerek, Anadolu ve Rumeli ağızlarında aydınımızın ve sözlüklerimizin haberdar olmadığı bir kelime hazinesinin varlığına işaret ederek ağız derlemelerine önem vermemizi tavsiye buyurlardı. O büyük dil âliminin de isteği üzerine yaptığımız derleme çalış-

malarımız sonucunda pek çok deyim, atasözü ve kelime tespit ettik. Deyim ve atasözlerini daha sonraları ele alıp incelemek düşüncesindeyiz.

Derlediğimiz kelimeleri alfabetik sırasına göre;

1. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayanlar,

2. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunup da anlamı farklı olanlar,

diye iki öbekte topluyoruz. Ayrıca Edirne ili ve çevresinde yaygın biçimde kullanılan kelimelerin derleme yeri olarak "genel" ifadesini kullandık.

1. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan kelimeler:

*abana armudu*: Bir armut çeşidi. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*ağırlık*: Başlık parası. (genel)

*adım çöreği*: Çocuğun ilk yürümesi münasebetiyle, içine demir para konularak pişirilip dağıtılan çörek.

*ağazla-* : Kestirme yoldan gitmek, sapmak. (Hvs. genel)

*akıtma taşı*: Üzerinde pide, gözleme, akıtma pişirilen saç. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*alttan geçirme*: Çocukların ellerindeki sopaları kaydırıp birbirinin altından geçirerek oynadıkları bir çeşit oyun. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*ala pehlivan*: Çekirdekli veya ala benekli bir üzüm türü (Hvs. Osmanlı K.)

*asker kaçağı*: Geceleri sokakta oynanan bir çeşit saklambaç oyunu (Hvs. Osmanlı K.)

*ateş bastır-* : Sönmemesi için kor hâlindeki ateşin üzerine kül dökmek. (genel)

*ayak yolu*: Tuvalet. (Hvs. Osmanlı K.)

*azmaşan*: Çok geçen olgunlaşan yaban armudu (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*birbirik*: İshal. (Hvs. Osmanlı K.)

*biber otu*: Acımsı, yabanî ot. (Uzk.)

*bobu*: Çocuk dilinde çerez ve şeker. (Hvs. Osmanlı K.)

*boğaz ol-* : Bademcikleri şişmek. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*bombal*: İri sinek. (Lp. genel)

*bunuk*: Küskün, dargın. (Hvs. Osmanlı K.)

*buzacağı çiçeği*: Erguvan. (Hvs. Osmanlı K.)

- can ol-* : Ölmek. (Uzk. Kavacık k.)
- çinka*: Kulplu bardak. (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- çivdiklen-*: Topraktaki tohumun patlayıp yeşermesi. (Edr. genel)
- çobanaldatan*: Islık şeklinde öten yabanî kuş. (Hvs. Osmanlı K.)
- çobankorkutan*: Yabanî kuş. (Hvs. Osmanlı K.)
- çortal*: Bakımsız ağaç (Edr. genel)
- çotuk*: Kısa, bodur üzüm asması. (Edr. genel)
- danga*: Nezle grip hastalığı. (Hvs., Sl., Lp. ve köyleri)
- dedeke*: Tek parça kağıttan yapılan küçük uçurtma. (Hvs. Osmanlı K.)
- dede salih*: Papatya (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- demir yılanı*: Solucana benzeyen zehirsiz yılan. (Hvs. Osmanlı K.)
- denk*: Kurutulmuş tütün balyası (Hvs., Sl., Lp. ve köyleri)
- dişle-*: Kesici aletleri çekiçle döverek keskin hâle getirme. (Edr. genel)
- domuz balığı*: Kurbağanın sudaki siyah, küçük yavruları. (Hvs. Osmanlı K.)
- engel-*: Genişlemek. (Hvs. Osmanlı K.)
- ekleş*: Tutkun, sahip çıkan, eklenmiş (Hvs. Osmanlı K.)
- elinlikli*: Becerikli, hünerli. (Sl. Tatarlar K.)
- eniktıra<sup>1</sup>*: İlk önce (Hvs. Osmanlı K.)
- erezele-*: Herhangi bir şeyi kilitleyip koruma altına almak. (Hvs. Osmanlı K.)
- evlek mantarı*: Yumru şeklinde olup, yenilebilen bir mantar. (Hvs. genel)
- evlek tüketmez*: Esmeye başladıktan sonra, çok kısa sürede yağmur getiren kuzeydoğu rüzgârı (Lp. Küçünlü K.)
- fırğa*: Çocukların oynadığı topaç. (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- fildiri*: Kapıları ardından kilitleyen sürgü. (Lp. Çömlekakpınar K.)
- fotoz*: Süslü gelin başı. (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- gapızla-* : İhbar etmek, ispiyonlamak. (Enz. Işıklı K.)
- gevrek mantarı*: Yenilebilen ve yumru şeklinde olan bir mantar. (Hvs. Osmanlı K.)
- gırmada*: Sap saman yığını. (Uzk.)
- gızgıllı*: Verimsiz, kızıl toprak. (Lp.)

---

1 eniktıra: en ilktir a

*gombak at-*: Takla atmak, yuvarlanmak. (Hvs. Osmanlı K. *Der.Söz.*'de *kombalak at-* şeklinde vardır.)

*gortmaç (goğurtmaç)*: Hayvanların ilk sütünden yapılan ağız. (Hvs. Osmanlı K.)

*götçalak*: Açılan küçük çukura, topun uzaktan fırlatılarak sokulması ve ardından üst üste dizilen kiremit parçalarının dağıtılması şeklinde oynanan çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)

*güvele*: Kurumuş mısır tanelerinin suda kaynatılarak çerez hâline getirilmesi. (Hvs. ve Lp. köyleri)

*haceri*: Kırılarda oynanan bir çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)

*hardaliye*: Üzüm sırası. (Edr. genel)

*horoz ibiği*: Bir tür çiçek. (Edr. genel)

*ırmık ak-*: Çeşme veya ırmağın az akması. (Edr. Köşen K.)

*ırıştır-*: Oyulanmak, ağırdan almak. (Hvs. Osmanlı K., Edr. Köşen K., Sl. Tatarlar K.)

*kaçıl-*: Kenara çekilmek. (Edr. Köşen K., Hvs. Osmanlı K.)

*kapak aç-*: I-Büyük baş hayvanların ilk defa dişinin düşmesi. (Der. Söz.'de *kapak at-* şeklinde vardır. II- Tarlayı bölümlere ayırarak sürmek. (Edr. genel)

*kaplumbağa otu*: Çiçekli yabanî ot. (Hvs. Osmanlı K.)

*kara içli*: Kindar. (Hvs. Sl. ve Lp. köyleri)

*karakaska*: Saksagan. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*karamuk*: Böğürtlen meyvesi. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*karanlık çeliği*: Uzağa fırlatılan çeliğin iki gurup tarafından bulunup, rakibe kaptırmadan hedefe ulaştırılması şeklinde, geceleri oynanan bir çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)

*kara yandırık*: Dikenli yabanî ot. (Hvs. Osmanlı K.)

*kaz otu*: Kaz ayağına benzeyen ot. (Edr. genel)

*keçi ayağı*: Keçi tırnağı şeklinde yapılan tuzlu veya tatlı, küçük çörek. (Hvs. Osmanlı K.)

*kedi balı*: Meyve ağaçlarının gövde veya dallarında oluşan yapışkan sıvı. (Hvs. genel)

*kırçırman-*: Birdenbire üşüyüp irkilmek. (Hvs. genel)

*kız alma*: Eldeki sopaların en uzağa sektirilmesi şeklindeki oynanan çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)

*koçan otu*: Ayçiçeği bitkilerinin kökünde yetişen, yumru şeklinde kökleri olan zararlı bir bitki. (Edr. genel)

*kokar böreği*: Bir çeşit börek. (Lp. Hanhyenice K.)

*kol duvarı*: Bahçeyi çevreleyen duvar. (Edr. genel)

*konç*: Çorabın ayak bileğinden yukarı olan kısmı. (Edr. genel)

*koruntu*: Bahçe çiti. (Uzk. Beykonağı K.)

*koşara*: Çit gibi örülerek yapılan tahıl anbarı. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*kömürgen*: Yabanî sarmısak. (Hvs. Osmanlı K.)

*köstebek*: Guatr hastalığı. (Hvs. Osmanlı K.)

*követe*: Tavuk eti ile pirinci yufka aralarına konularak fırında pişirilmesi ile yapılan yemek. (Hvs. Taptık K.)

*kurpa*: İshal olan çocuğun, kuyruk sokumunun yukarıya kaldırılarak tedavi edilmesi (Uzk.)

*kuştiri*: Kertenkele. (Lp. Çömlekakpınar K.)

*kuytukulak*: Sinsi, çıkarıcı. (Hvs. genel)

*lüpürdet-*: İştahla yemek. (Edr. genel)

*maki*: Ördek yavrusu. (Uzk. Beykonağı K.)

*mandadelen*: Sert ve soğuk esen kuzeybatı rüzgârı. (Edr. ve Hvs. Köyleri)

*mandagözü*: Papatyaya benzeyen bir kır çiçeği. (Edr. genel)

*marama*: Havlu. (Sl. Keremedeler K.)

*mariye*: Sürüde en önde giden kılavuz koyun. (Edr. genel, *Der. Söz'de mar-va* şeklinde vardır.)

*mekilde-*: Sürünmek, eziyet çekmek, emeklemek. (Edr. Köşen K.)

*mıdıl*: Küçük (Edr. genel)

*mukan*: Kumaş üstüne yapılan işleme. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*muratbaba*: Baykuş. (Uzk. Beykonağı K.)

*miryana*: Bir tür tatlı su balığı. (Edr. genel)

*müğre*: Avcılıkta yaban ördeklerini, ötüşü ile çağırısın diye göle çakılan evcil ördek. (Edr. genel).

*oğulotu*: Arı oğullarının kovana girmesi için sepetlere sürülen kokulu bir ot. (Edr. genel)

*otlakiye*: Mera, otlak. (Edr. genel)

*örgü*: Örme bahçe duvarı, çit. (Uzk. Beykonağı K.)

- paçavra*: Nezle, girip hastalığı. (Hvs. Osmanlı K.)
- pamuklan-*: Ölmek. (Hvs. Osmanlı K.)
- papaz*: Çatıyı ayakta tutan ağaç direkler. (Hvs. genel)
- pencik*: Dişi köpek. (Hvs. genel)
- pıçı*: Keçinin erkek yavrusu. (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- pırnal*: Bakımsız ağaçlık arazi. (Edr. genel)
- pıska*: At ve eşek dışkısı. (Edr. genel)
- pimpirik (pimpirikli)*: Şüpheci, alıngan. (Edr. genel)
- poskavak*: Yenilmeyen ve kurduğunda siyah toz oluşan yumru şeklindeki yabanî mantar. (Hvs. Osmanlı K.)
- rabisa (rabiska)*: Tohumlarından yağ elde edilen bir bitki. (Edr. genel)
- safa*: Saplı bardak. (Sl. Keremedeler K.)
- sakarbalkanı*: Kuzey rüzgârı. (Edr. Yolüstü K.)
- sandıra*: Üzerinde oturmak için ağaçtan yapılmış sedir. (Edr. genel)
- sarı mehmedoğlu rüzgârı*: Doğudan esen rüzgâr. (Edr. Demirhanlı K.)
- seren*: Baş parmakla işaret parmağı tam açıldıktan sonra iki parmak ucu arasındaki uzunluk. (Hvs. Osmanlı K.)
- sıyrgan*: I-Teknedeki hamur kalıntılarını kazımakta kullanılan demir alet.
- II- Harmandaki birikmiş sapsarı toplamakta kullanılan geniş ve tahtadan yapılmış olan alet. (Hvs. genel)
- sırvatka*: Peynir suyu. (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- sîr*: Gülünç. (Hvs.; Lp. ve Sl. köyleri)
- sucuklan-*: Yağmurda ıslanmak. (Hvs. Osmanlı K.)
- sul düş-*: Sessiz kalmak. (Uzk.)
- sultanotu*: Kokulu yabanî ot. (Hvs. ve köyleri)
- seytantırnağı*: Tırnak kenarlarında deriden ayrılıp oluşan deri parçacıkları. (Edr. genel)
- sırlangoz (sırlangaz)*: Sümüklüböcek kabuğu. (Hvs. Osmanlı K.)
- sırşır*: Çocuk oyunu. (Lp. Çömlekakpınar K.)
- şişirme*: Ebenin elindeki sopayı havaya fırlatması ve diğer çocukların sopaları ile ona isabet ettirmek kaydıyla oynayan çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)
- şoşan (şöşen)*: Yünden örülen motifli bayan çorabı. (Edr. genel)
- takkekapan*: Çocuk oyunu. (Hvs. Osmanlı K.)

*tane rüzgârı*: Yaz aylarında kuzeyden esen rüzgâr. (Lp. Küçünlük ve Sinan K.)

*tenepe*: Aptal, kendinde olmayan. (Hvs. genel)

*ula*: Yabanî baklagil. (Hvs. genel)

*ulaş*: Bağlı, tutkun. (Hvs. Osmanlı K.)

*umsuz*: Doyumsuz, doymayan. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*yağmurcuk*: Mavi renkli yabanî kuş. (Hvs. Osmanlı K.)

*yunuk*: Sönük, buruşuk (Hvs. Osmanlı K.)

*zonka*: Şapka Siperi. (Hvs. genel)

**2. Derleme Sözlüğü'nde bulunup da anlamı farklı olan kelimeler:**

*alatla-*: Yavaş hareket etmek, oyalanmak. (Hvs. Osmanlı K.)

*anlık*: Tarla sınırı (Lp. Demir K.)

*ateşlik*: Duvar içine yapılmış, yemek ve ekmek pişirilen bir tür şömine. (Edr. genel)

*balaban*: Ördek, kaz yavrusu. (Uzk.)

*başıkabak*: Örtüsüz, çıplak baş. (Hvs., Lp. ve Sl. köyleri)

*bayın*: Şımarık. (Hvs. Osmanlı K.)

*bilki*: Eğilmek, bükülmek. (Hvs., Sl. ve Lp. köyleri)

*bici*: Kaz ve ördek yavrusu. (Lp. Dombay K.)

*bortlak*: Buruşuk, işe yaramaz, pörsünmüş. (Hvs. köyleri)

*buğuz*: Korku. (Enz. Işıklı K.)

*çangal*: Sütü çekilmiş, kısır hayvan. (Hvs. genel)

*çekil-*: Gitmek, yola koyulmak. (Hvs. genel)

*çekiş-*: Bağırarak, kızmak, azarlamak (Lp., Sl. ve Hvs. köyleri)

*çizgi*: Yere çizilen bitişik karelere, tek ayağı ile kiremit parçası sektirilerek oynanan bir çocuk oyunu. (Hvs. ve köyleri)

*dalle*: Tahıl ölçü birimi. (Uzk., Kşn., Enz.)

*danga*: Nezle, grip hastalığı. (Hvs. ve köyleri)

*dayat-*: Karşı gelmek, diretmek. (Enz. Işıklı K.)

*gangil-*: Donarak ölmek. (Edr. genel)

*gobak*: Taneli mısır koçanı. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*golastıra*: Hayvanların ilk sütünden yapılan ağız. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

- gomuk (komuk)*: Soğan ve sarmısağın tohuma kalmış hâli. (Hvs. Osmanlı K.)
- gözük-*: İhtar etmek, korkutmak. (Lp., Sl., Hvs. ve Edr. genel)
- güçü*: Saç tarağı (Uzk. Gazi Mehmet K.)
- halka*: I-Simit. (Hvs. Osmanlı K.) II- Biçilerek demet hâline getirilmiş olan tahılların daire şeklinde yığılması. (Hvs. genel)
- havan*: Kurumuş tütün yaprağını kıyma aleti. (Lp., Sl. ve Hvs. köyleri)
- iskele*: Tütün kurutulan yer. (Hvs. Osmanlı K., Sl. Tatarlar K.)
- işkillen-*: Şüphelenmek. (Edr. genel)
- kabadayı*: Halk dansı. (Hvs. Osmanlı K.)
- kaçamak*: Sadece mısır ununun kaynatılıp üzerine kızgın yağ dökülmesiyle yapılan bulamaç. (Edr. genel)
- karaca*: Hindinin altına tavuk yumurtası konularak elde edilen civciv. (Hvs. Osmanlı K.)
- karma*: Mısır unu ile yeşil soğan veya pırasa yaprağı karıştırılarak yapılan bir yemek. (Hvs. ve Sl. köyleri)
- kaz ayağı*: Tarla sürmede kullanılan, kaz ayağına benzer bir alet. (Edr. genel)
- kestel*: Yumuşak maddelerin el ile boğum boğum parçalanmış hâli. (Hvs. Osmanlı K.)
- koruk*: Civcivleri olan tavuk. (Edr. genel)
- kuku*: Kadının cinsel organı. (Hvs. Osmanlı K.)
- kuruluk*: Kullanılmayan malzemelerin saklandığı yer, koruntu. (Hvs. genel)
- küren*: Kızılcık meyvesi. (Uzk. Gazi mehmet K.)
- mancaıdak (mancalak)*: Kertenkele. (Hvs. Osmanlı K.)
- matrak (matarak)*: Tuhaf, gülünç. (Edr. genel)
- maya*: I. Hayvanların doğum sonrası ilk sütü. (Uzk. Gazi Mehmet K.)  
II- Meriç ilçesi ve köylerinde yapılan bahar bayramı. (Mrç., İps. genel)
- nalla-*: İsalet ettirip vurmak. (Edr. genel)
- ölçek*: I. Hayvanlara yem verilen tahta kap. (Hvs. ve köyleri) II. Tahıl ölçü birimi. (Hvs. ve köyleri)
- peşkir*: Havlu. (Edr. genel)
- pıtık*: Terlik. (Edr. genel)
- piç*: Ağaç ve bitkilerin köklerinden fışkıran filizler. (Edr. geel)



*porsuk*: Mısır bitkisinin gövdesinde oluşan içi siyah toz dolu olan torbacık. (Hvs., Sl. ve Lp. köyleri)

*saya*: Koyun, keçi barınağı. (Edr. genel)

*seç*: Rumeli evlerinde evin en önünde bulunan bir nevi balkon duvarı. (Hvs., Sl. ve Lp. köyleri)

*şeytankuyruğu*: Tek parça kâğıttan yapılan küçük uçurtma. (Hvs. genel)

*sıvık*: Şımarık. (Hvs. ve köyleri)

*sürgüle-*: Herhangi bir konuyu takip ederek devam ettirip, sonuca götürmek. (Sl. Taşlısekban K.)

*tatala*: Yabanî ot. (Hvs. ve köyleri)

*taşla-*: Kesici aletleri çekiçle döverek bilemek. (Hvs., Sl., Lp. ve köyleri)

*teleme*: Sadece çığ koyun sütü ve şeker karışımı ile yapılan tatlı. (Hvs. ve köyleri)

*temel*: Tarla sınırı. (Edr. genel)

*tingalak*: Hayvanların çektiği iki tekerlekli araba. (Uzk.)

*yapı*: Çalılardan yapılmış çit. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*yeşilbaş*: Zehirli kertenkele. (Edr. genel)

*yüklük*: Yorgan, yastık ve döşek yığılan ağaç sundurma. (Edr. genel)

*zemlik*: Evin kışlık ihtiyaçlarının korunduğu yer. (Uzk. Gazi Mehmet K.)

*zozik*: Büyük, iri. (Hvs. Osmanlı K.)

#### Kısaltmalar

Edr. : Edirne

Enz. : Enez

Hvs. : Havsa

İps. : İpsala

K. : Köy ve köyleri

Kşn. : Keşan

Lp. : Lalapaşa

Mrç. : Meriç

Sl. : Süleoğlu

Uzk. : Uzunköprü